

Нястомны збіральнік казак

Усё сваё жыццё прысвяціў вывучэнню побыту і творчасці беларускага народа выдатны этнограф і фалькларыст, нястомны збіральнік казак Аляксандр Казіміравіч Сержпутоўскі. Яго навуковая дзейнасць ахоплівае канец XIX – першыя чатыры дзесяцігоддзі XX ст. З цягам часу яна не страціла сваёй пазнавальнай вартасці і нават сёння з'яўляецца невычэрпнай крыніцай для даследчыкаў.

Нарадзіўся Сержпутоўскі ў вёсцы Бялевічы Слуцкага павета Мінскай губерні (зараз Салігорскі раён Мінскай вобласці) у беднай сялянскай сям'і. Нялёгкім было жыццё малазямельных сялян пясчарэформеннай Беларусі. Каб звесці канцы з канцамі, яго бацька займаўся сплавам лесу па палескіх рэках, працаваў на лесанарыхтоўках, служыў вартаўніком. Сям'я часта пакідала абжытае месца жыхарства ў пошуках лепшай долі.

Дзяцінства Сержпутоўскага прайшло ў лясной глухамані – на хутары Дарагацішча і ў вёсцы Перавалокі (зараз Салігорскі раён). Здольны і дасціпны хлопчык у пяцігадовым узросце навучыўся чытаць. У 1880 г. ён паступіў у Вызненскае народнае вучылішча, а пасля яго заканчэння здаў экзамены ў падрыхтоўчы клас Нясвіжскай настаўніцкай семінарыі. З 1884 г. Сержпутоўскі пачаў працаваць у школах Мазырскага і Слуцкага паветаў.

Крайняя галеча і норавы адсталай палескай вёскі напаўнялі сумаю сэрца маладога настаўніка. Адзіную радасць прыносілі работа з дзецьмі, даследаванне быту, культуры мясцовага насельніцтва. Тут ён запісаў абрад Купалля, вясельныя абрады, замовы і праклёны, прымаўкі і прыказкі. Багаты матэрыял для роздуму і асэнсавання існуючай рэчаіснасці давалі сустрэчы з простымі па-

**Да 140-годдзя
з дня нараджэння
А.К.Сержпутоўскага
(1864–1940),
этнографа,
фалькларыста,
мовазнаўцы**

лешукамі. Неўзабаве ён адчуў жаданне расказаць людзям аб убачаным, перажытым, і ў 1891 г. у “Минских губернских ведомостях” з’явілася першая публікацыя Сержпутоўскага “Голос из глуши”, у якой аўтар пазнаёміў чытачоў з жыццём сялян вёскі Лучыцы, іх бытам, заняткамі і традыцыямі. За час настаўніцтва на Мазыршчыне ён надрукаваў у гэтай газеце звыш дваццаці артыкулаў.

У 1893 г. Сержпутоўскі пераехаў у Мінск, працаваў пісарам у Мінскім аддзяленні Сялянскага пазямельнага банка, пазней – у паштова-тэлеграфным ведамстве. На думку У.Касько, не апошняю ролю ў змене прафесіі настаўніка на службу дробнага чыноўніка адыграла жаданне Сержпутоўскага працягваць вучобу ў вышэйшай навучальнай установе, прысвяціць сябе вывучэнню быту, матэрыяльнага і духоўнага жыцця беларускага народа. У 1896 г. ён становіцца жыхаром Санкт-Пецярбурга. Тут Сержпутоўскі спалучаў працу на галоўпаштамце з вучобай у археалагічным інстытуце і на вышэйшых юрыдычных курсах. У 1904 г. ён скончыў інстытут і праз два гады ўладкаваўся ў Рускі музей. Гады працы ў этнаграфічным аддзеле музея былі вельмі напружанымі. Менавіта ў гэты час вучоны пачаў наладжваць экспедыцыі па родных сэрцу мясцінах Беларускага Палесся і сам удзельнічаў у іх.

Сержпутоўскі сабраў у Беларусі багатыя этнаграфічныя і фальклорныя матэрыялы, якія затым абагульніў у працах “Беларусы-палешукі” (1908), “Нарысы Беларусі” (1907–1909), “Земляробчыя прылады Беларускага Палесся” (1910) і інш. Сапраўднымі жамчужынамі фалькларыстыкі сталі зборнікі “Казкі і апавя-

данні беларусаў-палешукоў” (1911), “Казкі і апавяданні беларусаў Слуцкага павета” (1926), а таксама зборнік “Прымхі і забабоны беларусаў-палешукоў” (1930). За зборнік беларускіх прыказак са слоўнікам (падрыхтаваны да друку ў 1908 г., збераглася частка рукапісу) Сержпутоўскаму быў прысуджаны малы залаты медаль Рускага геаграфічнага таварыства.

У этнаграфічнай дзейнасці вучонага мовазнаўчая тэматыка заўсёды займала пачэснае месца. Ён шмат часу аддаваў збіранню беларускай лексікі, цікавіўся пытаннямі правапісу і графікі. У 1926 г. Сержпутоўскі ўдзельнічаў у рабоце акадэмічнай канферэнцыі па рэформе беларускага правапісу і азбукі. Вывучаючы фальклор, ён не абмінуў увагай і народную песню, у якой бачыў адлюстраванне духоўнага жыцця народа, яго маральнага ідэалу. З сабранай Сержпутоўскім народнай творчасці найбольшую цікавасць уяўляюць песні каляндарна-абрадавыя: калядныя, валачобныя, жніўныя і інш. Гэтыя напевы і сённыя цешаць слых, будзяць успаміны пра нашага земляка, які сваёй тытанічнай працай уславіў беларускі край, сабраў і захаваў для патомкаў бяссценныя скарбы народнай мудрасці.

Кожны чалавек павінен пакінуць свой след на зямлі. След Аляксандра Казіміравіча Сержпутоўскага – у кнігах, навуковых працах, памяці людзей. Яго дарэвалюцыйныя выданні сталі зараз унікальнымі, а рукапісная спадчына захоўваецца ў Музеі этнаграфіі (Санкт-Пецярбург), Рускім музеі, Расійскай акадэміі навук (Санкт-Пецярбург), Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі.

*К.Д.Варанько, галоўны бібліёграф
Нацыянальнай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь*

